

סימן מט.

בענין גוי ועבד הבא על הישראלית הולד כשר

הבית הדין

קידושין (ס"ח ב'): "נכרית מנא לן (דלא תפסי בה קידושין) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי דאמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי, בנך הבא מן הישראלית קרוי בנך ואין בנך הבן מן הגויה קרוי בנך אלא בנה, אמר רבינא שמע מינה בן בתך הבא מן הגוי נקרא בנך. נימא קא סבר רבינא גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, נהי דכשר לא הוי ממזר לא הוי, פסול מיקריי" וכו'. ופירש רש"י ז"ל: "שמע מינה מדקרי ליה לבן בת ישראל הבא מן הגויה בנך: לימא קא סבר רבינא גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר גרסינן, דאתא לאשמועינן דלא שדינן ליה בתר גוי דנימא גוי הוא ואם נתגייר והוא מותר לבוא בקהל אלא בתר ישראלית שדינן ליה וכיון שבעבירה נולד הוה ליה ישראל פסול כשאר נולדים ממי שאין עליו קידושין דתנן (לעיל ס"ו ב') שהם ממזרים".

אוצר החכמה

ועיין לרבינו המהרש"א ז"ל בקידושין (ע"ה ב') שדייק מדברי רש"י הללו שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר דהיינו גוי כשר דבעי גירות, והביא כן מפסקי תוספות לקידושין (סימן קמ"ב) שכתבו: "גוי הבא על בת ישראל הולד כשר והוי גוי". ועיין בתוספות (שם ע"ה ב' ד"ה רבי ישמעאל), וכן הוא להדיא בתוספות יבמות (ט"ז ב' סד"ה אמוראי) שכתבו: "משום דסברה דהולד כשר דבתר גוי ועבד שדינן ליה", דהיינו הולד כשר וצריך להתגייר, ועיין למהרש"א ז"ל שם, ועיין לגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בביאורו להלכות בכורות לרמב"ן ז"ל (פ"ח אות ס"ד ואות ס"ה), ולגאון רבי יצחק נוניס ואיס ז"ל בספרו שער המלך על הרמב"ם הלכות אסורי ביאה (פט"ו ה"א) שהאריכו טובא בכירור שיטה זו עיין במ ותראה שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

וראיה ברורה יש שדעת רש"י ז"ל שנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד צריך גיור, מפירוש רש"י ז"ל על התורה ויקרא (כ"ד י') על הפסוק "ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי", ופירש רש"י ז"ל: "בן איש מצרי הוא המצרי שהרג משה, בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר". ותמהו המפרשים דמדוע הוזקק להתגייר והרי קיימא לן גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, עיין בפירוש הרא"ם ז"ל שם, וכתב לתרץ

דמה שאמרו שנתגייר היינו כמו שנתגיירו כל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה, וכאן הוצרכו לומר בזה שנתגייר לומר שלא הלך אחרי אביו אלא דבק אחרי אמו ונדבק בישראל, וזה טעם בתוך בני ישראל שהיה עמהם ולא הלך אחרי אביו להיות מצרי ע"ש. אבל עם האמור ששיטת רש"י ז"ל דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר אבל עדיין צריך גיור, אם כן אתי שפיר בפשיטות דאין הכי נמי הולד כמותה ומכל מקום בעי גיור, וראיתי שכבר כתבו כן גדולי בתראי עיין בספר שער המלך (שם), ובשו"ת בית יצחק אה"ע ח"א (סימן כ"ו אות ד') ע"ש.

ע"ל כל פנים מבואר שדעת רש"י ז"ל שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד צריך גיור, וען נקטו רבים מגדולי גאוני בתראי בדעתו, וכמו שכתב הגאון מלבוב ז"ל בישועות יעקב אה"ע (סימן ד' סק"כ): "לדעת התוספות ופסקי התוספות והרבה פוסקים ומכללן רש"י גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד נכרי וצריך גיור" (ועיין לקמן), וכן כתבו ונקטו בדעת רש"י ז"ל הגאון מליסא ז"ל בשו"ת חמדת שלמה אה"ע (סימן ד') ובשו"ת בית יצחק (שם), ובשו"ת שארית יעקב הכהן (אה"ע ס"ס י"א דס"ו ע"ג), ובשו"ת דובב משרים דלקמן ועוד. [והגאון המובהק מאה"ו ז"ל בספר עצי ארזים אה"ע (סימן ד' אות ד') ואות ה') מצדד שדעת הרי"ף והרמב"ם כרש"י דבעי גירות ע"ש, ואכן כבר הרב שער המלך שם העלה כן בדעת הרי"ף ז"ל, וכרגע זרח והאיר ובא לידי הספר הנפלא והמופלא אור לציון על מסכת יבמות ממו"ר הגאון הגדול שר התורה רבי בן ציון אבא שאול שליט"א וראיתי לו בחידושיו (מ"ה ב' דר"ב ע"א) שתמה על הרב שער המלך ע"ש, ועיין בדברי הרב עצי ארזים שם ודוק].

ולפי המבואר כאן ששיטת רש"י ז"ל שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד גוי כשר וצריך גירות נ"ל בס"ד ליישב שיטת רש"י ז"ל במקום אחר.

תנן בגיטין (מ' סע"ב): "עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים ושיחררו שורת הדין אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על דמיו, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו כותב אלא משחרר". ופירש רש"י ז"ל: "אפותיקי אם לא אפרע לך חובך ממקום אחר הרי זה לפניך לגבותה".

ובתלמוד שם: "עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים ושיחררו, מי שחררו רב אמר רבו הראשון שורת הדין אין חייב כלום לרבו השני כדרבא, דאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד, אלא מפני תיקון העולם שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה כופין את רבו שני ועושה אותו בן חורין וכותב עבד שטר על דמיו". פירש רש"י ז"ל: "שורת הדין אין חייב כלום לרבו שני שלא היה גופו קנוי לו אלא משועבד ואתי שחרור ומפקיע כדרבא: ויאמר לו עבדי אתה ויוציא לעז על בניו". עד כאן הצעת הסוגיא.

והגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בגליון הש"ס שם הקשה קושיה חמורה וזו לשונו הטהורה: "רש"י ויאמר לו עבדי אתה ויוציא לעז על בניו, קשה לי הא קיימא לן דעבד הבא על בת ישראל הולד כשר (אלא דלהרבה פוסקים פגום לכהונה) ולמאי נקט רש"י ז"ל בניו ולא פירש כפשוטו דיוציא לעז עליו שפסול לבא בקהל דהוא עבד ומאי אולמיה בניו ממנו" עכ"ל. וכן הוא בספרו קושיות עצומות שם. [וק"ק דהיה לו לגאון רבי עקיבא איגר ז"ל להאליים קושייתו ולומר דהלא רב עצמו סובר כן שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר כדאיתא ביבמות (מ"ה א'), ועיין שו"ת תורת חסד אכן העזר (סימן ט' דכ"ח ע"א) ודוק].

אבל עם האמור ששיטת רש"י ז"ל דעבד הבא על בת ישראל הולד עדיין צריך גירות, איתנח לן קצת דברי רש"י ז"ל, דהיינו דוקא הלעז שמוציא על הבנים שלא נתגיירו וכגויים דמו, ולעז זה רק הבנים יש ולא עליו ואתי שפיר דברי רש"י ז"ל ודוק.

ועם האמור ששיטת רש"י ז"ל שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד גוי כשר וטעון גירות יש ליישב נמי דברי רש"י במקום נוסף. דהנה בסוטה (מ"א א') תנן: "אגריפס המלך קרא עומד וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות, אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה", ופירש רש"י: "אחינו אתה שאמו מישראל:", אגריפס המלך מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס: ובתלמוד (שם מ"א ב') פירש רש"י ז"ל: "דאף על גב דאמו של אגריפס מישראל, אינו ראוי למלכות דעבד היה וזילתא מילתא".

וראיתי לרבותינו בעלי התוספות בבא בתרא (ג' סע"ב ד"ה כל) שאחר שכתבו: "כל דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא, וכן הוא דהכי נמי אמר שמואל בקידושין (ע' ב'), ומכאן קשה על פירוש הקונטרס בסוטה (הנ"ל) דאמר דאמרו לו אחינו אתה לפי שהיתה אמו מישראל, דאם כן כיון דבני הורדוס נשאו ישראלית אמאי עבדא הוי, הא שמואל גופיה אית ליה גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ביבמות (מ"ה ב') ועם האמור יש ליישב שיטת רש"י ז"ל דמה בכך דאמו מישראל הלא סוף סוף אביו עבד ורש"י לטעמיה דכל כי האי דאביו עבד הבא על בת ישראל הולד כשר דהיינו גוי כשר שצריך גירות, ולכן כל שלא נתגייר עבד הוא, והיינו דפירש רש"י בסוטה שם, ודוק. ועיין תוספות יבמות (מ"ב ב' ד"ה כיון), ורבינו הרמב"ן ז"ל בחידושי ליבמות שם אף הוא הקשה על רש"י וזו לשונו: "וקשה לי דלאו עבד הוה (אגריפס) שהרי אמו מישראל". [שו"מ בערוך לנר ליבמות (ט"ז ב' ושם מ"ה ב') הרגיש במה שכתבנו בפרט זה ע"ש. ולא זכר לדברי שער המלך שקדמו בכל, וגם יש קצת סתירה בדבריו שם בדעת רש"י עיין בו].

ודע שאף שהבאנו שדעת רש"י והתוספות שגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד

כשר וצריך גירות מכל מקום היא סברת מיעוט, אבל רוב ככל הפוסקים פסקו דהולד כשר ואין צריך גירות, וזו לשון הגאון רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו רסיסי לילה (דס"ג ע"ב): "בן הנולד מישראלית שנבעלה לגוי הולד כשר ומתייחס אחריה גם כן, ולדעת קצת פוסקים צריך טבילה ונקרא בן גוי גם כן", וגם הגאון מהרש"ז מלובלין ז"ל בשו"ת תורת חסד אה"ע (סימן כ' אות א' דנ"ד ע"ב) כתב: "דעת רוב הפוסקים דהולד הנולד לישראלית מגוי אינו צריך להתגייר", ובשו"ת מהר"מ שיק ז"ל אבן העזר (סימן כ') כתב: "גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ואין צריך גירות וכן הוא דעת השלחן ערוך ורוב הפוסקים", ובשו"ת בית יצחק אה"ע (ח"א סימן כ"ו אות ד') כתב: "נכרי ועבד הבא על בת ישראל דעת רוב הפוסקים דהולד כשר והוא ישראל גמור, אמנם דעת רש"י בקידושין (ס"ה ב') דהוא נכרי וצריך להתגייר", וכ"כ שם (סימן כ"ט אות י"א וסימן נ"ו אות ז') ע"ש. ולגאון מלכוב ז"ל בספרו ישועות יעקב אה"ע (סימן ד' בפירוש הארוך סק"ו) ראיתי שכתב: "גוי ועבד הבא על בת ישראל בין פנויה בין אשת איש הולד כשר, ומדברי התוספות בקידושין (ע"ד ב') מתבאר דעל כל פנים צריך להתגייר דנכרי הוא, וכפי הנראה גם דעת רש"י ז"ל כן, ואין כן דעת שאר הפוסקים ומשמע דישראל גמור הוא לכל דבריו". ועוד שם (סק"י) כתב: "לפי הסכמת הפוסקים הוא ישראלי ואין צריך גירות". ועיין גם בישועות יעקב (שם סק"ה וצ"ע), וגם מו"ר הגאון שו"ת התורה רבי בן ציון אבא שאול שליט"א בספרו אור לציון יבמות (שם) כתב דלהלכה בן הנולד מגוי הבא על בת ישראל אינו צריך גירות ע"ש.

וגאון בתראי האריכו בענין ומלבד מה שהזכרנו לעיל, עיין עוד בפתחי תשובה אה"ע (סימן ד' אות א' ואות כ"ג), ולגאון מלובלין ז"ל בשו"ת תורת חסד אבן העזר (סימן ג' אות ו', וסימן כ' אות א' דנ"ד ע"ב) ע"ש, ושו"ת אבני נזר אה"ע (סימן ל"ז) ושו"ת אחיעזר ח"א (סימן כ"א) ואור שמח על הרמב"ם הלכות איסורי ביאה (פט"ו ה"ג) וחזון איש אה"ע (ס"ס נ'), ושו"ת דובב משרים ח"א (סימן ז' אות ג'), ולגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בהגהות חכמת שלמה אה"ע (סימן ד' סעיף י"ט), וחידוש שם שיש לחלק בין אם הגוי בא על בת ישראל נשואה דבעי גירות ואם בא על פנויה אין צריך גירות ועיין אור שמח (שם), וכן רצה לומר שם שעל כל פנים מדרבנן בעי גירות לכולי עלמא ע"ש. [ושם הביא ראיה ברורה מבכורות (מ"ז א') דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר ואינו צריך גיור וסיים: "ותמוה על השער המלך ועל ספר חמדת שלמה שמדברים מדין זה ולא הרגישו בדברי התלמוד דבכורות הנ"ל ודוק היטב". ותמהני הלא המעיין בשער המלך וחמדת שלמה שם, יראה שכבר הרגישו והביאו הראיה ממסכת בכורות שם ועיין פתחי תשובה (שם) וצ"ע, ורשום אצלי שבספרו קנאת סופרים גם כן עסק בזה הגאון מהרש"ק ז"ל וכעת לא אזכור היכן ואי אפשר לחפש ואתה תחזה].

וְדַע שראיתי בקובץ התורני היקר "כרם שלמה" דבאכוב (גליון צ"ד דף מ"א) שהרה"ג יעקב אייכנשטיין ז"ל הי"ד כתב לתרץ קושית הגאון רבי עקיבא איגר וזו לשונו: "ויש לתרץ על פי מה שחידש הפרישה בריש הלכות גרים (טור יורה דעה סימן רס"ח) דהא דאמרינן דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר זהו דוקא בגוי גמור דגוי אין לו יחס והולד נחשב כאילו בא כולו מצד יהדות, אבל אם ^{אוצר החכמה} אביו קצת ישראל ואינו גוי גמור גרע מאילו הוא גוי ולא הוי הולד כשר ע"ש, ולפי זה אתי שפיר דברי רש"י דהרי התם לא הוי עבד גמור דהא רבו הראשון שחררו אלא יוציא לעז דגם רבו השני צריך לשחררו ומשום הכי בניו פסולין ואם כן שפיר יש הוצאת לעז עכ"ל.

ובאמת מיד בראותי הדברים אמרתי בס"ד שלכאורה יסוד דברי רבינו הפרישה ז"ל תמוה מתלמוד ערוך ביבמות (מ"ה סע"א): "שלחו ליה בני בי מיכסי לרבה מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל מהו, אמר להו השתא עבד כולו אמרינן דכשר חציו ^{אוצר החכמה} מיבעיא", הרי שכל כי האי גוונא פשיטא דכשר. ותו איתמר התם (מ"ו א') ובמסכת עבודה זרה (נ"ט א') דהכי איתמר התם: "רבי חייא בר אבא איקלע לגבלא חזא בנות ישראל דמיעברין מגויים שמלו ולא טבלו וכו' ולא אמר להן ולא מידי, אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה צא והכרז על בניהם שהם ממזרין רבי יוחנן לטעמיה דאמר רבי יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול, וכיון דלא טביל גוי הוא, ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר", והשתא לפי דברי רבינו הפרישה ז"ל אמאי קאמר תלמודא דהא דממזרים הם משום דרבי יוחנן לטעמיה והלא כאן שמלו ולא טבלו הוי קצת ישראל וכדכתב בשו"ת רדב"ז (סימן תתקי"ז) שכתב: "דמילה וטבילה דגר המילה מוציאתו מטומאת גוי והטבילה מכניסתו לכלל ישראל וכל זמן שמל ולא טבל מכלל גוי יצא ולכלל ישראל לא בא" והובא בגליוני הש"ס יבמות (מ"ו א') וע"ש, וכל כי האי גוונא כולי עלמא מודו דלא הוי הולד כשר וכדכתב הפרישה עצמו וצ"ע.

ואמרתי לנפשי נראה בגוף דברי רבינו הפרישה ז"ל וראיתי שכל מה שכתבנו אינו אלא למקום אחר. כי הנה רבינו הטור (ז"ל יורה דעה שם) כך כתב: "גר מעובד כוכבים שבא להתגייר אינו גר עד שימול ויטבול, היה נימול כתב ר"ת דאין לו תקנה אבל בניו נימולין ונכנסין בקהל דהא איגייר בטבילה וכגר חשוב להכשיר את זרעו". ועל סוף דברי רבינו הטור ז"ל תמהו המפרשים דפשיטא דזרעו כשר דלא יהיה אלא כגוי ועבד הבא על בת ישראל דהולד כשר, ולמה צריך לטעם דאיגייר בטבילה, ולתרץ תמיה זו כתב הפרישה (אות ב') כמה תירוצים, וחד מנהוגן כך הוא: "דדוקא גוי גמור הבא על בת ישראל הולד כשר דרחמנא אפקריה לזרעיה דגוי והולד נחשב כאילו בא כולו מצד יהדות אבל זה שנתגייר קצת דליכא למימר הכי הוה אמינא דגרע מאילו הוא